

ORTA ÇAĞ'DA SİYASİ MEŞRUIYET KAYNAĞI OLARAK RÜYA DREAM AS A SOURCE OF POLITICAL LEGITIMACY IN THE MIDDLE AGES

SERDAR GÜNDOĞDU

serdargundogdu76@gmail.com

 <https://orcid.org/0000-0002-9269-2061>

Atıf / Citation

Gündoğdu, S. 2021. "Orta Çağ'da Siyasi Meşruiyet Kaynağı Olarak Rüya". *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi- Journal of Turkish Researches Institute*. 72, (Eylül- September 2021). 277-286

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü-*Article Types* : Araştırma Makalesi-Research Article
Geliş Tarihi-*Received Date* : 29.12.2019
Kabul Tarihi-*Accepted Date* : 07.05.2021
Yayın Tarihi-*Date Published* : 05.09.2021
 : <http://dx.doi.org/10.14222/Turkiyat4314>

İntihal / Plagiarism

This article was checked by iThenticate programında bu makale taranmıştır.

Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi- *Journal of Turkish Researches Institute*

TAED-72, Eylül-September 2021 Erzurum. ISSN 1300-9052 e-ISSN 2717-6851

www.turkiyatjournal.com

<http://dergipark.gov.tr/ataunitaed>

ORTA ÇAĞ'DA SİYASİ MEŞRUIYET KAYNAĞI OLARAK RÜYA DREAM AS A SOURCE OF POLITICAL LEGITIMACY IN THE MIDDLE AGES

SERDAR GÜNDOĞDU

Öz

Rüya, tarih boyunca insanların hayal ve gelecek için ümit etikleri arzularının gerçekleştiği saha olarak karşımıza çıkmaktadır. Devletlerin var olmasıyla birlikte yöneten ve yönetilen unsurlar arasında hâkimiyet unsurunun varlığı belirli kriterler üzerinden sahih hale getirilmeye çalışılmıştır.

Türk mitolojisinde rüyanın yeri Türklerin İslamiyet'i kabulü ve sonrasında oluşturulan destanlar, menkıbeler, halk hikâyeleri, efsaneler ve tarihi kaynaklarda fazlaca yer almaya başlamıştır. Hz. Peygamber (S.A.V)'in rüya ile ilgili sözleri, İslam ulemasının rüya üzerine düşünceleri ve rüyaların siyasi meşruiyet oluşturmak için gözle görülür bir temele dayanmadan halkın kültürel ve inançsal yapısı dikkate alınarak aktarılması bunun en önemli sebeplerinden olmuştur. Orta Çağ kaynakları incelendiğinde sadece Türkler değil Türkler ile aynı coğrafyalarda hâkimiyet sürmüş bazı hanedanlar da siyasi meşruiyetlerini Türkler de yaygın şekilde kullanılan rüya kültürü üzerine kurmuştur. Siyasi meşruiyet sağlamaya çalışan kişilerin rüyalarını rüya yorumcuları üzerinden ikna edici hale getirmeleri ve bu yorumların İslam âlimlerinin tabirleri ile uyuşması da hâkimiyetin kolay hale gelmesine sebebiyet vermektedir.

Çalışmamızda rüyaların genel tanımları ve özellikleri üzerinden durmadan nakledilen rüyaların anlatımı ile başlayıp, Orta Çağ süresi boyunca Orta Asya'dan İran'a ve oradan Anadolu'ya kadar yayılan rüyaların örnekleri incelenmiştir. Bu incelemeler yapılırken rüya gören kişilerin rüyalarından geçen imgelerin anlamları ise İslam ulemasının tabirleri ile karşılaştırılarak meşruiyet unsuru haline gelirken orta koyduğu etkisi anlaşılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Rüya, Hâkimiyet, Orta Çağ, Meşruiyet

Abstract

Dreaming appears as the field where people's dreams and their hopes for the future come true throughout history. With the emergence of states, the existence of the element of sovereignty among the governing and governed bodies has been tried to be authenticated based on certain criteria.

The place of the dream in Turkish mythology has started to take place in the epics, legends, folk tales, legends and historical sources created after the acceptance of Islam by the Turks. Hz. The words of the Prophet (pbuh) about dreams, the thoughts of the Islamic scholars on dreams, and the transfer of dreams by taking into account the cultural and religious structure of the people without any visible basis to create political legitimacy are the most important reasons for this. When medieval sources are examined, not only the Turks but also some dynasties that dominated the same geographies with the Turks have based their political legitimacy on the dream cult that is widely used by the Turks. The fact that those who tried to gain political legitimacy made their dreams convincing through dream interpreters and that these interpretations were compatible with the terms of Islamic scholars also caused the dominance to become easy.

In our study, starting with the narration of dreams transmitted through the general definitions and characteristics of dreams, the examples of dreams published throughout the Middle Ages from Central Asia to Iran and from there to Anatolia were examined. While conducting these investigations, the meanings of the images that pass through the dreams of the dreamer are compared with the expressions of the Islamic scholars, and the effect it exerts while becoming an element of legitimacy is tried to be understood.

Key Words: Dream, Domination, Medieval, Legitimacy.

Structured Abstract

Many motives and arguments were used as a source of political legitimacy in Turkish-Islamic states in the Middle Ages. Dream has a very important place among these sources of legitimacy.

We see that the concept of dream is among the most reliable sources of information used by dynasties and power-seekers to persuade the society and provide authority during the Middle Ages.

Since dreams are a source of legitimacy for political powers, they contain many elements in terms of mythological origins, social and religious structure and folk culture of the societies they emerged from.

Sigmund Freud, born in Austria, made the first scientific studies of the subject of "dream", which should be dealt within the subject of historically very important sciences. Carl Gustav Jung, one of Freud's students, said that "the subconscious is a functional order that is passed from generation to generation and always exists" while describing the dream. Based on this definition of Jung, it is a natural situation that we take into account both the religious structure and the mythological origins of the society to be dominated while establishing political legitimacy. Bilgin Saydam, on the other hand, states that "tales, myths and dreams are cut from the same fabric" and reveals the source of the dream, which is shaped on Jung's definition, more clearly.

Although the issue of whether the dreams that create power in medieval sources are actually seen or not is outside the scope of our article, the images used in dreams and how these images are interpreted in the works of Muslim dream interpreters constitute the main skeleton of our article. Whether or not the political powers had these dreams, they had to choose the way of benefiting from the important scholars and clergy of the period in order to create the necessary social influence and legitimacy. Dreams also have an important place in the field of theology in terms of being attributed to the name of god/gods to create political legitimacy.

In the pre-Islamic period, epics, which are a very important source for Turks, have a very important place in the transfer of herald dreams, which are a source of legitimacy. Among these epics, Oguz Kağan Epic, Migration Epic and Manas Epic are some of the most important ones, but besides these, main works such as Oguzname and Secer-i Terâkime have survived as important sources in the transmission of prophetic dreams.

While Uluğ Türk, the vizier of Oğuz Kağan, is the person who sees the dream in the Oğuz Kağan Epic, the Uyghur Khan Buğu Han saw the dream himself in the Migration Epic. In these epics, images such as arrows, bows, hunting and expeditions, which have a very important place in social life for pre-Islamic Turks, were used predominantly. In the works named Oğuzname and Şecer-i Terâkime, together with the Manas Epic, the tree or the branches of the tree were used as images emphasizing the element of dominance while conveying the dreams.

In the herald dreams, which are the source of political legitimacy in the Islamic period, the dreams of Seljuk's ancestor Dukak, Tugrul and Cagri Bey's grandfather Seljuk Bey, Ghaznavid ruler Sebük Tegin, founder of the Great Mongolian Empire Cengiz Khan, Karakoyunlu Kara Yusuf and finally Osman Gazi, the founder of the Ottoman State, occupies a very important place. While two dreams about Dukak, the ancestor of the Seljuks, were narrated, in one of them, the tree motif and in the other, his acceptance of Islam was emphasized, and the fact that he saw the Prophet in his dreams and reading the Qur'an was discussed. As Dukak's son, Selçuk Bey, is the ancestor of the Seljuks, in the dream attributed to him, the motif of urinating on a fire and sparks enveloping the world is depicted. The use of genitalia as an element of progeny and fire as an element of dominance in these motifs shows that it has similar features to the common herald dreams of the period. The hearth and tree motifs are also used in the dream attributed to Ghaznavid Sebük Tegin. The dream of Karakoyunlu ruler Kara Yusuf, on the other hand, is based on the ring image, unlike the herald dreams of the period. According to the dream; One night, Kara Yusuf had a dream that he was taken to Emir Timur's presence and Timur took the ring off his own finger and put it on Kara Yusuf's finger. Although the dream is analyzed as Kara Yusuf will dominate some lands under Timur's rule, in fact, it

fully complies with the criterion of "what is desired to happen" expressed in the definition of the messenger dream.

Among the dreams narrated in the Middle Ages, the dream attributed to the Mongol Emperor Genghis Khan differs from other dreams in several points. In the dream quoted by Hayton of Korykos; Genghis Khan saw a poor blacksmith in his dream, and he is also said to have been a blacksmith before he sat on the throne. In addition, in Cengiz's dream, he heard the will of the god from the voice of the god and conveyed it to the seven lords of the Tatars in order to establish dominance. A different feature about Genghis's dream is that although dreams, which are a tool of political legitimacy transferred from the Middle Ages, are generally transmitted as seen by the ancestor of the dynasty, Genghis Khan saw the dream himself. In addition to this difference, the transferred images are out of the general form, and images such as the blacksmith, soldier and the god conveying his will with his own voice are used. The images in Cengiz's dream appear as an important narrative in terms of the time-space relationship in which the dream is used and the definition of society, which is its sphere of influence.

When these dreams, which are in the form of herald dreams, are analyzed in terms of interpretations by Islamic scholars, they are generally interpreted as dominance, luck, wealth, increase and strengthening of lineage.. In addition to all these, dreams hold a very important place in Islam in terms of being a source of divine wisdom given to prophets and are described as "heralds".

Muhammed Mirhand (1385: 2976-77) Orta Çağ'ın en önemli kaynaklarından olan eseri Ravzat'üs- Safa'da Büveyhîlerin atası Ebû Şücâ (Büveyh/ Buye) ve onun rüyası hakkında Şehriyar b. Rüstem Deylemî'nin ağzından güzel bir olay aktarmaktadır. Deylemî diyor ki; *"Ebû Şücâ orta halli bir adamdı ve onun Ali, Hasan ve Ahmet adında üç oğlu vardı. Bu çocukların annesi vefat edince Ebû Şücâ eşinin vefatından dolayı helak olacak derecede üzgündü. Ben Ebû Şücâ'nın dostuydum ve onun yanına gittiğimde onu çok üzgün bir şekilde gördüm. Ona dedim ki; Sen bundan önce birçok zorluğa sabrettin bu feryat nedir? Senin görevin sabretmek ve çocuklarının selameti için şükretmektir. Allah korusun onlardan birisinin başına bir şey gelirse annelerinin üzüntüsünü unutursun. Bu sözleri söyleyerek onu teselli ederek kendi evine götürdüm ki üzüntüsü dinsin.*

O esnada yıldızların ilmini ve rüya tabirlerini iyi bildiğini iddia eden bir şahıs bizimle görüştü. Ebû Şücâ ona şöyle dedi: Rüyamda tenasül aletimden büyük bir ateş çıktığını ve kentlerden bazularına yayıldığını ve her an daha da çoğaldığını gördüm. Öyle ki onun aydınlığı gökyüzüne ulaştı. Daha sonra ateş üç kola ayrıldı ve kentlerin kullarının o kolların önünde huşu ile ihtiram gösterdiklerini gördüm. Müneccim: Bu çok acayip bir rüyadır. Eğer bana at ve elbise vermezsen tabir etmem dedi. Ebû Şücâ Büveyh: Allah'a ant olsun ki; bu giyindiğim elbiseden başka bir şeyim yoktur ve bunu sana veririm çıplak kalırım dedi. Bunun üzerine müneccim on dinar istedi. Ebû Şücâ tekrar acziyetini belirtince Müneccim ona şöyle dedi: Senin üç evladın olacak ve ateşin aydınlattığı o üç beldede hâkim olacaklar. Onların zikri (ismi) aynen o ateşin aydınlığının gökyüzüne yükseldiği gibi dünyaya yayılacak. Müneccimin bu sözlerine karşılık Ebû Şücâ Büveyh şöyle dedi: Benimle alay etmen reva mıdır? Ben fakirim ve bu gördüğün evlatlarım hangi delile göre hâkim olabilir? Müneccim: Eğer çocuklarının doğum vaktini belirtirsen açıklarım dedi. Bunun üzerine Büveyh her birinin hangi yıl, ay ve saatte dünyaya geldiğini söyledi. Müneccim yıldızların durumunu düşünüp araştırdıktan sonra büyük oğlu İmaduddevle Ali'nin elini tutarak öptü ve saltanat ilk bu oğluna ulaşacak dedi. Ondan sonra da diğer kardeşleri padişah olacak. O sırada Muiziddevle'nin de elini öptü. Çocuklar babalarına müneccime bir şey vermesini söylediler. Büveyh sinirlenerek, bu adam sizinle alay ediyor dedi. Müneccim: Benim sözüme inanmıyorsanız bari o makamlara ulaştığınızda bana şefkatin gereğini yapma sözünü verin dedi. Ebû Şücâ Büveyh ona on dirhem verdi."

Orta Çağ dünyasında *Haberci Rüya* denilen ve sözlükte gerçekleşmesi beklenen ve istenen şey, umut, gerçekleşmesi olanaksız ve hayal olarak anılan rüya türü, yaygın şekilde hanedanların hâkimiyet gücünü perçinleştiren unsurlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. (Kurt ve Kurt 2015: 240) Ebû Şücâ'nın hikâyesinde olduğu gibi Asurlarla beraber başlayan; Mısır, Yunan ve Hind medeniyetlerinde sıklıkla görülen rüya tabiri Orta Çağ boyunca insanların hayatında çok önemli bir yere sahip olmuştur. (Çelebi 2008: 306; Öteleş 2019: 140) Örneğin, Babilliler cinlerden korunmak için Babil Rüya Tanrıçası Mamu'dan yardım istedikleri aktarılırken, Mısırlılara göre ise tanrıların rüyada üç görevleri vardı. Bunlar; Günah işleyenlerin tövbe etmelerini istemek, rüya gören kişileri gelecek tehlikelere karşı uyarmak ve rüya gören kişilerin rüyadaki sorularını yanıtlamak. (Bars 2015: 76)

İslamiyet Öncesi Türk Tarihinde Oğuz Kağan ve Göç Destanı gibi edebi türlerde kendine yer bulan rüya, daha sonraları ise tarih ana kaynaklarında da kendisine yer edinmiştir. Modern dönemlere geldiğimizde ise psikoloji bilimi içerisinde kabul gören rüya konusunda Sigmund Freud ve öğrencilerinden Carl Gustav Jung tarafından önemli çalışmalar yapılmıştır. Nitekim Jung, rüyayı “*bilinçaltının kuşaktan kuşağa geçen ve her zaman var olan bir işlevsel düzen*” olarak izah etmiştir. (Temizkan- Aktaş 2012: 14; Bars 2015; 77)

Jung'un bu tanımından yola çıkacak olursak Orta Çağ Tarihi boyunca kurulan birçok devletin iktidarlarını ilk aşamada ya da sonra yazılan kaynaklarda meşrulaştırma yollarından birisi olarak rüyayı etkin olarak kullandıklarını görmekteyiz. Bu rüyalar sadece devletlerin tarihini yazan ana kaynaklarda değil destan ve menkıbelerde de önemli derecede işlenmiştir. Mesela Oğuz Kağan Destanı'nda, Oğuz Kağan'ın veziri Uluğ Türk, rüyasında: “*Altın bir yayın gün doğusundan gün batısına; üç gümüş okun ise kuzeye doğru gittiğini görür. Bu rüyasını Oğuz Kağan'a anlatırken de Gök Tanrı düşümde verdiğimi hakikate çıkarırsın! Tanrım bütün yeryüzünü senin nesline bağışlasın diye dua eder. Oğuz Kağan, Uluğ Türk'ün rüyasını ve yorumunu çok beğenmiştir. Onun öğütleri üzerine oğullarını çağırarak gönlünün av istediğini söyler. Gün, Ay ve Yıldız'ı gün doğusuna; Gök, Dağ ve Deniz'i de gün batısına gönderir. Gün, Ay ve Yıldız, bu yolculukta pek çok av avladıktan sonra buldukları altın bir yayı babalarına getirirler. Oğuz Kağan çok sevinir ve yayı üçe bölerek onların da yay gibi olmalarını, okları göklere atmalarını öğütler. Diğer yandan Gök, Dağ ve Deniz de yine pek çok av avladıktan sonra yolda üç gümüş ok bulurlar. Buldukları bu okları tıpkı diğer kardeşleri gibi babalarına verirler. Oğuz Kağan, okları üçe bölüp küçük oğullarına verirken, yayın oku atacağını ve onların da oklar gibi olmaları gerektiğini söyler.*” Aslında anlatıda geçen bu rüya ve yorumunun sembolik bir mahiyeti vardır. Burada kastedilen şey Oğuz Kağan'ın devletinin büyük bir devlet olacağıdır. (Kuzubaş 2007: 306- 307; Bang- Rahmeti 1998: 23)

Oğuz Kağan Destanı yanında rüya motifinin işlendiği bir diğer önemli destan Göç Destanıdır. Destanda “*Uygur hakanı Buğu Han, yedi yıl altı ay yirmi iki gece sürekli rüyasında bir peri kızı görür. Peri kızı her gece ona dünyanın efendisi olacağını söyler. Han uyanınca ordusunu toplar kardeşlerini çeşitli ülkelere seferler yapmak üzere ordunun başına geçirir. Kardeşleri dört bir yana seferler yaparlar ve Orhun vadisini ganimetlerle doldururlar. Bir müddet sonra Buğu Han bir rüya daha görür. Bu kez rüyasında beyazlara bürünmüş, başında beyaz şerit, elinde ya da taşı olan bir kişi Buğu Han'a bu Yada taşını alması ve saklaması halinde dünyanın dört bir yanındaki milletleri buyruğu altına alabileceğini söyler.*” Aynı rüyayı Buğu Han'ın veziri de görmüştür. Bunun üzerine Buğu Han ordusunu toplayarak yeni seferler düzenlemiş, pek çok ülke fethetmiş ve bütün milletleri buyruğu altına almıştır. (Kuzubaş 2007: 307- 308)

Bu iki destanın yanı sıra dünyanın en uzun destanı olan Manas Destanında da Manas'ın dirileceği rüyada görülürken Manas'ın evinin ocağından çıkıp göklere yükselen bir ağaçtan söz edilmektedir. (Ergun 2004: 175)

Bu destanların yanı sıra Reşideddin, *Oğuzname* isimli eserinde “*Türklerin menkıbevi hükümdarlarından olan Tuğrul ve iki kardeşinden bahsedilir; bu çocukların babası, daha oğulları devlet kurmadan evvel bir rüya görür: kendi göbeğinden çıkan üç*

büyük ağaç gövdesi büyüyerek her tarafa gölge salar ve tepeleri göğe erişir. Kabilenin kamı rüyayı, kabile içerisinden büyük bir kağan çıkacağına yorar ve bu sırrı kimse ile paylaşmamasını söyler.” (Köprülü 1991: 7) Oğuzname’de geçen bir başka rüya da ise Kara-Han’ın çok talihli ve padişahlığa layık bir oğlu dünyaya gelir.

“Üç gün ve üç gece anasının sütünü emmedi. Anası artık onun hayatından ümidini kesmiş, kederli ve endişeli idi. Bir gece rüyasında oğlunun kendisine bir şeyler söylediğini gördü: ‘Eğer sütünü emmemi istiyorsan biricik Tanrı’ yı ikrar ve itiraf et; üzerine olan hakkını olduğu gibi farz bil’. Kadın üç gece bu hâli rüyasında gördü. Bu kavim kâfir dininde olduğu için kadın meseleyi onlara anlatamadı. Kocasından gizli olarak Tanrı’ya imân etti. Elini göğe kaldırıp dua etti ve dedi ki: ‘Ey Tanrım, bâri ben biçârenin sütünü bu çocukcağızın zevkine uydurup tatlı kıl’. Oğuz o anda anasının göğsüne yapışıp emmeye başladı.” (Togant 1972: 17)

Oğuzname eserinde geçen menkıbevi hükümdar Tuğrul ve iki kardeşi hakkında anlatılan rüya Şecere-i Terâkime’de şöyle geçer. Toğurmuş adından cesaretli birisi vardır. Bir rüya görür. *“Rüyasında göğsünden bir ağaç göğermiş, yükselerek çıkmış, dallanmış, budaklanmış ve yapraklarla dolmuş”* Toğurmuş, rüyasını Miran Kâhin’e anlatır. Miran Kâhin’de ona: *“Sakin bu rüyayı hiç kimseye anlatma! Bu çok iyi bir rüyadır”* der. Daha sonra Toğurmuş’ın üç oğlu olur ve oğullarından Toğrul yıllar sonra han olur. (Bars 2015: 79)

Oğuz Kağan Destanı ve Göç Destanı gibi edebi ürünler üzerinden değerlendirildiğinde İslamiyet Öncesi devirlerde de rüyanın iktidarı sağlama noktasında güvenilir kaynaklar arasında önemli bir yer tuttuğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Orta Çağ’ın İslamiyet Öncesi devirlerinde önemli yer tutan rüyanın İslam sonrası dönemlerde de önemini korumakta olduğu kaynaklardan görmekteyiz. Nitekim Büyük Selçuklu Devleti’nin ortaya çıkışı ile ilgili rüyalarda İslami dönemde rüyanın hâkimiyet unsuru olarak kullanılmaya devam ettiğini görülmektedir.

Bu rüya rivayetlerinden ilki Selçuklu Devletinin atası sayılan Selçuk Bey’in babası Dukak ile ilgili olanlardır. İlk rivayette Selçuk’un babası Dukak, rüyasında göbeğinden üç ağaç çıktığını, her tarafı saran dalların göklere yükseldiğini görmüş ve bunun üzerine Korkut- Ata da kendisine evlatlarının cihan padişahı olacağını müjdelemiştir. Dukak ile ilgili rivayet edilen bir başka rüya ise, İslamiyet’i kabul eden Dukak olup, Kur’an’ı çok iyi ta’zim ettiğinden rüyasında Hazret-i Peygamber kendisini ve oğullarını takdis etmiş; ashabının da dualarını almıştır. Büyük Selçuklu Devletinin iktidar ve hâkimiyet unsuru olarak kullanılan rüyalar sadece Dukak ile sınırlı kalmayıp oğlu Selçuk Bey ile ilgili de bir rüya nakledilmiştir. Bu rüyada ise İslamiyet’i kabul eden Selçuk rüyasında ateşe idrarını yapmış ve bu suretle sıçrayan kıvılcımlar dünyayı sarmıştır. Bu da Selçuk Oğullarının dünyaya hâkim olacağı şeklinde tabir edilmiştir. (El- Hüseyinî 1999: 2; Turan 2003: 101)

Orta Çağ’ın en önemli devletlerinden birisi olan Gazneli Devleti için de rüya unsuru önem arz etmektedir. Cürcanî, *Tabakat* isimli eserinde Gazneli Mahmut’un doğumundan önce gördüğü bir rüyayı aktarmaktadır. Bu rüyada *“Sebük Tegin rüyasında evindeki ocağın bir ağaç çıkararak bütün dünyaya gölge salmıştır. Bu rüyayı tabir ettiren Sebük Tegin’e rüya tabircisi Oğlumun fatih olacağına delalet ettiğini söylemiştir.”* (Köprülü 1991: 7)

Orta Çağ'ın en önemli hükümdarlarından birisi olan Cengiz Han ile ilgili bir rüya rivayet edilmektedir. Cengiz ile ilgili olan rüya rivayeti diğer hâkimiyet unsuru olan rüyalardan şekil yönünden ayrılmaktadır. Diğer rüyalar hâkimiyeti sağlayacak kişilerin ataları tarafından görülürken Cengiz ile ilgili rüyayı direkt kendisi görmektedir. Ayrıca bir diğer fark ise diğer rüyalarda hâkimiyet imge ve işaretler üzerinden görülürken bir rüya tabircisi vasıtasıyla hâkimiyet unsuru olacak haberci rüya şeklini almaktayken, Cengiz rüyada Tanrı'nın kendisini görmüş ve bu şekilde rüya imge ve işaretlerden sıyrılarak tabire ihtiyaç duyulmadan kabul edilmiştir. Cengiz'in rüyası Korykoslu Hayton eserinde şöyle aktarılmaktadır:

“Tatarlar komşularının hâkimiyetinde bulunuyorlarken fakir bir demirci¹ rüyasında beyaz zırhlı ve beyaz atlı bir asker gördü. Bu kişi ona adıyla seslendi ve dedi ki; Cengiz ölümsüz Tanrı'nun isteği, senin diğerleri arasında Moğol halkının efendisi ve yöneticisi olman, yıllardır komşularına hizmet edenleri özgür kılman, bir zamanlar hediye alan komşuları üzerinde hâkimiyet kurman ve vergi toplayanlardan vergi toplamaştır. Cengiz, Tanrı'nın sesini duymaktan büyük memnuniyet duydu ve doğrularak herkese gördüğü rüyayı anlatmaya başladı. Tatarların yedi efendisi bu rüyaya inanmak istemedi, aksine alay ettiler. Ancak bir sonraki gece herkes rüyasından Cengiz'in herkese içini açtığı beyaz ata binmiş askeri gördü. Bu yedi efendi, beyaz askerin ölümsüz Tanrı'nın bir parçası olduğuna iman ettiler ve emirlerini yerine getirdiler.” (Hayton 2015: 73- 74)

Orta Çağ'da hâkimiyet unsuru olarak kabul edilen ve az bilinen rüyalardan birisi de Karakoyunlu Devleti'nin hükümdarı olan Kara Yusuf'a aittir. Emir Timur 1399 yılında Azerbaycan'ı fethedince Kara Yusuf ve Celâyirli Sultan Ahmed bölgeyi terk ederek Şam taraflarına kaçmış ve orada hâkim olan Emir Şeyh'e esir düşmüşlerdir. Bu esaret sırasında Kara Yusuf bir gece rüyasında kendisinin Emir Timur'un huzuruna götürüldüğünü ve o sırada Timur kendi parmağında bulunan yüzüğü çıkararak Kara Yusuf'un parmağına taktı. Kara Yusuf sabah uyandığında bu rüyayı Celâyirli Sultan Ahmed'e anlattı. Celâyirli Sultan Ahmed bu rüyanın tabirini *“Sen onun bazı vilayetlerine sahip olacaksın.”* şeklinde yaptı. (Rumlu 2017: 53)

Hâkimiyet unsuru olarak kabul edilen rüyaların en bilineni ise Osmanlı Devleti'nin kurucusu olan Osman Gazi'nin rüyasıdır. Osman Gazi'nin rüyası Âşıkpaşazâde'nin eserinde Yahşi Fakih ve Şeyh Edebalı'nın oğlu Mahmut Paşa'nın rivayetlerine dayanılarak aktarılır. Bu rivayete göre *“Osman Gazi bir gece Şeyh Edebalı'nın zaviyesinde kalır ve o gece Osman Gazi uyuyunca rüyasında gördü ki bu azizin koynundan bir ay doğar, gelir, Osman Gazi'nin koynuna girer. Bu ayın Osman Gazi'nin koynuna girdiği demde göbeğinden bir ağaç çıkar. Gölgesi dünyayı tutar. Gölgesinin altında dağlar var. Her dağın dibinden sular çıkar. Bu çıkan sulardan kimi içer, kimi bahçeler sular, kimi çeşmeler akıtır.”* Osman Gazi uykudan uyandı. Sürdü geldi. Şeyhe haber verdi. Bunun üzerine şeyh der ki: *‘Oğul Osman! Sana müjde olsun ki Hak Teâlâ sana ve nesline padişahlık verdi. Mübarek olsun. Ve benim kızım Malhun Hatun senin helalin oldu* diyerek hemen nikâh edip kızını

¹ Bazı kaynaklarda Cengiz'in Moğol tahtına oturmadan önce demircilik yaptığı aktarılmaktadır.

Osman Gazi'ye verdi.” (Turan 2003: 101; Temizkan- Aktaş 2012: 16) Kaynaklar genellikle bu rüya olduğu gibi aktarılırken Oruç b. Adil, *Tevârih-i Âl-i Osmân* isimli eserinde bu rüyayı Osman Gazi'nin değil babası Ertuğrul Gazi'nin gördüğünü aktarır ve şeyhin Osman Gazi ile evlenen kızının Râbia Hatun olduğunu yazar. (Şahin 1999: 393)

Orta Çağ Devletlerinde hâkim olmuş bazı devletlerin hâkimiyet unsuru olarak kullanılan rüyalara bazı örnekler verdikten sonra bu rüyalarda göze çarpan imge ve işaretlerin bazı İslam âlimleri tarafından nasıl tabir edildiği konusu üzerinde duracağız.

Hâkimiyet unsuru olan rüyaları dikkatle incelediğimizde ilk karşımıza çıkan Ebû Şücâ Büveyh'in rüyasında cinsel organından çıkan ateş ve bu ateşin bazı memleketlere yayılması dikkati çekmektedir. Yine Büyük Selçuklu Devletine atfedilen hâkimiyet rüyalarından Selçuk Bey'in rüyasında ise Selçuk Bey ateşin üstüne idrarını yapar ve bu suretle çıkan kıvılcımlar dünyayı sarar. Bu iki rüyanın ortak özelliği hâkimiyet unsuru olarak yorumlanan cinsel organ ve çıkan ateştir. İslam uleması rüyada ateş veya kıvılcım görmeyi birçok şekilde tabir etmiş olsa da Hz. Cafer-i Sadık ateş veya kıvılcım görmenin 25 tabiri olduğundan bahsetse de bunlar içerisinde hizmet, rızık ve menfaat gibi tabirlerin varlığı dikkat çekmektedir. (El- Tiflisî 2006: 135) Bunun yanı sıra ünlü rüya yorumcularından İbn-i Sîrîn ateş ve kıvılcımı bahtın açılması ve kariyer bakımından yükselme şeklinde tabir etmiştir. İbn-i Sîrîn ayrıca rüyada ateş yakmayı, söz sahibi kimsenin güce erişeceği şeklinde tabir etmiştir. (El- Tiflisî 2006: 136, 139) Bu tabirlerin yanı sıra Bir başka İslam uleması olan Kirmanî ise kıvılcımın bir yere düşmesini o bölgede savaş veya fitne çıkacağına yormuştur. Cabir Mağribî ise elde tutulan parlak ateşin hükümet işlerinde görev almaya delalet ettiği şeklinde yorumlamıştır. (El- Tiflisî 2006: 137)

Ateş veya kıvılcım tabirlerinin yanı sıra Selçuk Bey'in ateşe idrarını yaptığı rüyada ise idrar imgesi Hz. Cafer-i Sadık tarafından zenginlik olarak tabir etmiştir. (El- Tiflisî 2006: 356)

Dukak, Sebük Tegin ve Osman Bey'in rüyalarından göbeklerinden çıkan ağacın dallarının her yeri sardığını görmesinden yola çıkarak ağacın tabirine baktığımızda Kirmanî ağaç dallarının kardeş, akraba ve evlada işaret ettiğini ve dalların çok olmasının ise ailenin genişliğine delalet ettiğini söylemiştir. Bunu tabirin yanı sıra Ağaç Kültürünün Türk kültüründe çok önemli bir yeri olduğu da bilinmektedir. Ağaç kaynaklarda hayatın kaynağı olarak ele alınıp, var oluşun merkezinde kendisine yer bulmuştur. Hayat ağacının inançsal olarak önemli özelliklerinden birisi de Gök Tanrı'nın yeryüzündeki sembolü olmasıdır. Bu sebeple ki “*Hayat Ağacı*” mefhumu Türk kültüründe çok önemli bir yere sahiptir. (El- Tiflisî 2006: 109; Temizkan- Aktaş 2012: 19)²

Rüyalar arasında en bilinenlerden birisi olan Osman Gazi'nin rüyasında ise Şeyh Edabali'nin koynundan çıkan ayın kendi koynuna girmesi ise Cabir Mağribî tarafından da güzel bir kadınla evlenmeye işaret ettiği şeklinde tabir edilmiştir. (El- Tiflisî 2006: 143)

Rüyalarda görülen en önemli imgelerden birisi de *ocak*'tır. Sebük Tegin'in rüyasında merkez nokta olarak kullanılan ocak, Selçuk Bey'in rüyasında ise ateşin kaynağı

² “Her üç âlemi kaplayan ve her üç âleminde merkezinde bulunan *Hayat Ağacı*; doğu yönündedir. Cennetin doğusunda tanrı mekânının doğusunda, yeryüzü hakanın evinin doğusundadır. Bütün ağaçlardan daha büyük, daha gösterişlidir ve hepsini de bünyesinde barındırır. Bu sebepler, “*Han Ağacı*” ve “*Hakan Ağacı*” diye adlandırılır. (Ergun 2004: 40)

olarak yorumlanmaktadır. İslam âlimlerinden olan Allame Meclisî, rüyada yanan bir ocak görmenin bahtın açıklığına delalet ettiğini aktarmıştır. (El- Tiflisî 2006: 497)

Karakoyunlu Hükümdarı Kara Yusuf'un rüyasında ise merkez imge olarak yüzük karşımıza çıkmaktadır. Hz. Cafer-i Sadık rüyada yüzük görmenin dört tabiri olduğunu belirtir ve bu tabirler; Memleket, kadın, evlat ve maldır. Bunun yanı sıra Hz. Danyal (a.s) ise yüzüğün sahibi tarafından kişiye hayır ulaşacağı şeklinde tabir edilmiştir. Çağdaş ulema tarafından yapılan tabirler de ise yüzük hediye almak bir arzunun gerçekleşeceğine delalet etmektedir ki Kara Yusuf'un arzusu Timur'un hâkim olduğu topraklara hâkim olmaktı. Bu açıdan bakıldığında istenilen bir arzunun gerçekleşme hayali olarak yorumlamak daha doğru olacaktır. (El- Tiflisî 2006: 700-702)

Sonuç olarak rüyaları peygamberlere verilen hikmetin bir kaynağı olarak gören insanlara göre rüyalar "*Mübeşşirat*" yani müjdeleyici olarak adlandırılıp nübüvvetin kırk altıda biri (1/46) sayılmıştır. Rüya konusuna bu açıdan bakacak olursak özellikle İslamiyet'in gelişi ile birlikte insanların rüya ve tabirlerine verdiği değer bir nebze de olsa daha iyi anlaşılacaktır. Orta Çağ Devletlerinde hâkimiyet unsuru olarak değerlendirilen *haberci rüyalar*'ın tamamına yakını siyasi içerikli olmakla beraber kurulan devletlerin hâkimiyet gücünü pekiştirmeye yönelik olduğu kesindir. Rüyaların özellikle Orta Çağ toplumlarında etkin unsur tarafından görülen veya görüldüğü iddia edilen rüyaların hâkimiyet altındaki halkın kültür ve inanç yapısına farklılık göstermesi de önemli noktalardan birisidir. Rüyaların eski zamanlardan beri sufiler tarafından üretilen menkıbelerin en önemli parçalarından biri olduğunu ve iktidar tarafından hâkimiyet sağlanmasında önemli roller oynadığı bilinen bir gerçektir. (Ocak 2004: 80)

Orta Çağ'da siyasi rüyalar sadece iktidarı pekiştirmek adına kullanılmamış bunun yanı sıra savaş ve antlaşma gibi devletlerin kaderini belirleyen önemli noktalarda, siyasilerin ölüm ve yaşamlarını etkileyen hayati konularda da kaynaklarda sıkça kendisine yer edinmiştir. Rüyalar ile ilgili kaynaklarda aktarılan rivayetlerin tamamına göz atıldığında *Âlem-i misâl* (Misal âlemi) ya da *Berzâh âleminde* gerçekleştiğine inanılan (Öteleş 2019: 143) rüyaların o dönem insanları için ne kadar değerli ve bağlayıcı olduğu daha iyi anlaşılacaktır.

Kaynaklar

- Bang, Willy- Arat, R. Rahmeti. (1998). *Oğuz Kağan Destanı*. İstanbul: Hülbe Basım ve Yayın A.Ş.
- Bars, Mehmet Emin. (2015). “Türk Kültüründe Rüya ve Battal Gazi Destanı’nda İşlevleri”. *International Journal of Language Academy*.3/1. 73-93.
- Çelebi, İlyas. (2008). “Rüya”. *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 35. 306-309.
- El- Hüseyinî, Şadrüddîn Ebu’l- Hasan Ali İbn Nâsır İbn Ali. (1999). *Ahbârü'd-Devleti's- Selçukkiyye*. (Çev. Necati Lügal). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- El- Tiflîsî, Hüseyin b. Muhammed İbrahim. (2006). *A'dan Z'ye Rüya Tabirleri Külliyyatı*. (Çev. L. Yılmaztekin- M. Atam- S. Aytekin). İstanbul: Neva Yayınları.
- Ergun, Pervin. (2004). *Türk Kültüründe Ağaç Kültü*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Hayton, Korykoslu. (2015). *Doğu Ülkeleri Tarihinin Altın Çağı*. (Çev. Altay Tayfun Özcan). İstanbul: Selenge Yayınları.
- Köprülü, Fuad. (1991). *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*. Türk Tarih Kurumu Yayınları: Ankara.
- Kurt, Savaş – Kurt, Beyza. (2015). “Türk Devlet Kültüründe Rüya”. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 8/2. 239- 246.
- Kuzubaş, Muhammet. (2007). “İlkellere Ait Anlatılarda Rüya Motifi”. *Turkish Studies*. 2/1. 305- 316.
- Mirhand, Muhammed b. Havendşah b. Muhammed. (1385). *Razvat 'us- Safa 4/2*. Tahran: İntişar-ı Kitaphane-i Milli.
- Ocak, Ahmet Yaşar. (2004). “Osmanlı Devleti'nin Kuruluşunda Dervişlerin Rolü”. *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Efsaneler ve Gerçekler*. (Ed. Suavi Aydın vd.). Ankara: 75-89.
- Öteleş, Zeliha. (2019/2). “Tasavvufun Metazfizik Omurgası: Rüya- Fusûs Merkezli Bir Değerlendirme”. *İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 43. 139-147.
- Rumlu, Həsən Bəy. (2017). *Əhsənüt-Təvarix*. (Tərc. Oqtay Əfəndiyev- Namiq Musalı). Kastamonu. yy.
- Sepetçioğlu, Necati. (1995). *Karşılaştırmalı Türk Destanları*. İstanbul: İrfan Yayınevi.
- Şahin, Kamil. (1994). “Edebâlî”. *Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*. 10. 393- 394. İstanbul.
- Temizkan, Abdullah- Aktaş, Erhan. (2012). “Türk Devlet Geleneğinde İktidarın Meşrulaştırılmasında Rüyanın Kullanımı”. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*. 33. 13-22.
- Togan, Z. V. (1972). *Oğuz Destanı, Reşidettin Oğuznâmesi, tercüme ve tahlil*. İstanbul: Ahmet Sait Matbaası.
- Turan, Osman. (2003). *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.